

MAGYARORSZÁGON A TERMELŐ SZEMSZÖGÉBŐL

COMPETITIVE ORGANIC FARMING IN HUNGARY IN THE FARMERS' POINT OF VIEW

DR. MILE CSILLA PHD, főiskolai tanár
Kodolányi János Főiskola, Székesfehérvár

Abstract

The study analyses the competitiveness of the organic farms in Hungary applying qualitative research methods. In 2013 organic cultivation was carried out by 1455 farms on 131 056 hectares which is only 2.5 percent of the total agricultural area. The costs are typically higher for organic farming while yield loss is greater in comparison with the conventional farming. Due to this fact those producers can be competitive who are able to produce marketable quantity and to validate a certain premium during their sells covering their higher costs and losses. The marketable quantity depends on the crops, while “organic premium” is mostly affected by the market conditions. The profitability is strongly influenced by the supports of the Hungarian Agri-Environmental Program. 90 percentages of organic farms are involved in the program. Those few farmers who are successful without this support usually appear directly in the consumer market and sell their products with high premium. The Hungarian organic products do not compete to each other at the present, but in the future quality and the appropriate marketing activity can be significant elements of competitiveness.

1. Bevezetés

Gazdasági fejlődésünk, és ezzel együtt természeti erőforrásaink kimerülésének rohamos gyorsulása életre hívta a fenntartható fejlődés fogalmát, és ezzel együtt új kihívások elé állította a termelő ágazatokat. Az egyre hangsúlyosabb környezeti problémákra az agrárszféra az ökológiai gazdálkodás megjelenésével reflektált. A gazdálkodási forma, amely elsősorban helyi erőforrásokra és természetes anyagokra támaszkodik, magában foglalja az összes olyan termelési módot, amely környezeti, gazdasági és társadalmi szempontból egyaránt fenntartható, és ezen felül egészséges élelmiszerek előállítását biztosítja. 2011 végén összesen 37,2 millió hektáron folytattak ökológiai gazdálkodást világszerte, ami számottevőnek tűnik, ez a terület azonban még mindig csak a 0,9 százaléka a világ mezőgazdasági területeinek.¹ A biogazdálkodás alá vont területek aránya az egyes országokban természetesen eltérő, szembetűnő azonban, hogy a tíz országból ahol, az ökológiai gazdálkodás alá vont területek aránya az összes mezőgazdasági területhez képest a legmagasabb a világon, hét ország európai. A szomszédos Ausztriában ez az arány megközelíti a 20 százalékot, de Észtország (14,8%), Lettország (10,4%) és Csehország (10,8%) is kiemelkedő teljesítménnyel büszkélkedhet. Hazánkban a mezőgazdasági művelésre alkalmas területek mindössze 2,5 százalékán folyik ökológiai termelés, ami összesen 131 056 hektárt jelent (2013-as adat).^{2,3} Felmerül a kérdés, hogy mi lehet az oka az alacsony részvételi arálynak, hogyan lehetne érdekelttőbbé tenni a gazdálkodókat az ökológiai termelési módok alkalmazásában. A megoldást elsősorban a piaci viszonyokban érdemes keresni, tekintve, hogy a politikai döntéshozók szándéka adott: az ökológiai gazdálkodás fejleszté-

sét célzó nemzeti akcióterv szerint a biogazdálkodás alá vont területek nagyságát 2020-ig 300 ezer hektárra tervezik bővíteni, ami a jelenlegi területnek több mint a duplája.

Melyek azok a tényezők, amik az ökológiai gazdálkodók versenyképességét erősítik, mi az, amin változtatni érdemes ahhoz, hogy a biogazdálkodás aránya a magyar mezőgazdaságon belül számottevően növekedjen? A tanulmány erre a kutatási problémára keresi a választ.

2. Ökológiai gazdálkodás Magyarországon

Az ökológiai gazdálkodás tanúsítása és ellenőrzése hazánkban a nyolcvanas évek végén kezdődött el a SEC holland ellenőrző szervezet segítségével.⁴ A tevékenységet a kilencvenes évek elején az 1986-ban alakult Biokultúra Egyesület vette át. 1996-ban az egyesület megalapította a Biokontroll Hungária Közhasznú Társaságot, melynek először csak az ellenőrzést, később a tanúsítás feladatait is delegálta. A Biokontroll Hungária 2007-től egy törvényi változásnak köszönhetően nonprofit Kft-ként működik.

A Biokontroll Hungária Kft. 2002-től szolgáltat átfogó adatokat, amely dátum összehasonlítható a Nemzeti Agrárkörnyezetvédelmi Program debütálásával. Ez a program már uniós mintára készült, mintegy bevezetéseként a 2004-es első Agrárkörnyezet-gazdálkodási Programnak (AKG), de egyelőre nemzeti költségvetésből került finanszírozásra. A célprogramok között többek között ott szerepelt a biogazdálkodás.

Az ökológiai gazdálkodást végző termelők tanúsítását Magyarországon jelenleg két szervezet végzi, egyrészt a Biokontroll Hungária Kft., valamint a Hungária Ökogarancia Kft.; utóbbi csak 2006-ban kezdte meg tevékenységét. Az ökológiai területeknek legnagyobb részét a nagyobb múltú cég ellenőrzi, az új szervezet jóval kisebb arányban van jelen.

1. ábra. Biogazdálkodás alá vont területek ellenőrzése és tanúsítása Magyarországon
Figure 1. Verification and certification of land under organic farming in Hungary



Forrás: A Biokontroll Hungária Nonprofit Kft. és Hungária Öko Garancia Kft. éves jelentései alapján saját összeállítás

Az ökológiai gazdaságok száma egy hirtelen megugrást mutat 2004-ben, valamint 2009-ben, majd ezeket az éveket követően egy lassú, de folyamatos csökkenést tapasztalhatunk. Ennek oka egyértelműen visszavezethető az említett két évben megjelenő Agrár-Környezetgazdálkodási Programok hatásaira. Az öt éves programokban elnyerhető támo-

gatási összegek azoknak a gazdálkodóknak is motivációs tényezőt jelentettek, akik korábban nem folytattak ökológiai gazdálkodást. A lemorzsolódás oka elsősorban az, hogy a gazdálkodók egy része nehezen, vagy egyáltalán nem tudott megfelelni a szigorú feltételeknek. Az ellenőrzések során jellemző, hogy mind a minősítő szervezetek, mind pedig az AKG-program kifizető és ellenőrző szervezete, az MVH is találnak szabálytalanságokat, amelyek a minősítés visszavonásával vagy a támogatás megvonásával járhatnak. A 2009-es AKG az idei évben (2014. augusztus 31.) ért véget, és mivel egyelőre nem indult el az új támogatási program, a Biokontroll Hungária Kft. közel ötezer hektáros területcsökkenéssel számol.⁵

1. táblázat. Biogazdálkodás alá vont területek nagysága és a gazdálkodások száma Magyarországon

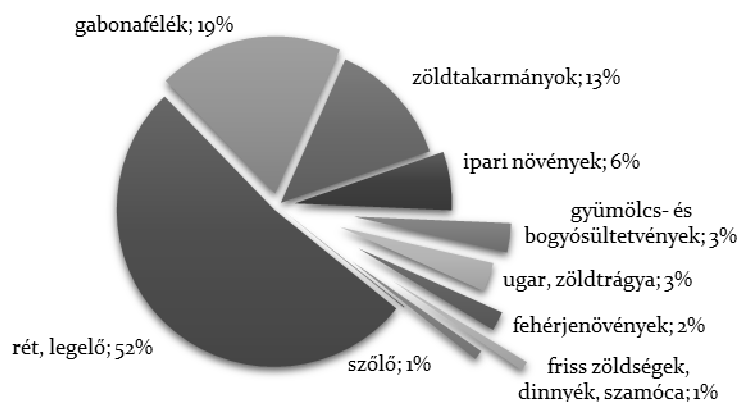
Table 1. Number and size of farms in the area under organic farming in Hungary

		2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Bio-kontroll Hungária	Ellenőrzött terület (ha)	103672	113816	128690	122615	116197	111873	111800	133720	121071	113070	118990	119275
	Vállalkozások száma	995	1 155	1 420	1 353	1 249	1 203	1 171	1 541	1 493	1 345	1 282	1 339
Hungária Öko Garancia	Ellenőrzött terület (ha)					6568	10397	11017	12222	11555	11406	11760	11781
	Vállalkozások száma					72	57	57	78	81	85	97	116

Forrás: A Biokontroll Hungária Nonprofit Kft. és Hungária Öko Garancia Kft. éves jelentései alapján saját összeállítás

2. ábra. Az ökológiai gazdálkodásba bevont területek megoszlása (2011)⁶

Figure 2. Distribution of organically managed land area (2011)



Forrás: KSH adatok alapján saját összeállítás

Az ökológiai gazdálkodásban a legnépszerűbb művelési ág a rét, legelő. Ez leginkább annak köszönhető, hogy a követelmények ebben az ágban könnyen betarthatók, ráfordítás-igénye a hagyományos gazdálkodáshoz képest minimális, vagy egyáltalán nincs. Ökomi-

nőségben egyszerűen természetű továbbá a gabona, ami könnyen és nagymennyiségben történő szállíthatósága miatt is népszerű a gazdálkodók körében. Magas élömunka igénye, valamint a potenciális kártevők diverzitása miatt kockázatosabb, költségesebb és emiatt kevésbé népszerű a biogazdák körében a zöldség és gyümölcs termesztése.

3. Anyag és módszer

A problémafelvetés során megfogalmazott, a magyar ökológiai gazdálkodók versenyképességének legfontosabb elemeit feltárni kívánó kutatási kérdésre primer kvalitatív vizsgálatok segítségével keressük a választ. Az 1339 ökológiai termelőt ellenőrző Biokontroll Hungária Kft. vezető szakemberével lebonyolított szakértői mélyinterjú empirikus tapasztalaton alapuló releváns információkat nyújtott a teljes szektor versenyben maradásának feltételeiről. A közvetlenül a termelőkkel készített mélyinterjúk egyrészt megerősítették a szakértői interjú információit, másrészt a gazdálkodó szemszögéből értékelték a problémát.

A vizsgálat kizárólag az ökológiai növénytermesztőkre irányul, az állattenyésztés, feldolgozóüzemek illetve kereskedelmi egységek nem kerültek be a mintába.

4. A versenyképesség elemei

A versenyképesség vizsgálata elsősorban az ökológiai gazdálkodás konvencionális gazdálkodáshoz viszonyított előnyeire terjedt ki az egyes művelési ágak esetében. Nem szabad ugyanakkor figyelmen kívül hagyni, hogy a biogazdálkodók között is kialakulhat egyfajta verseny, ahol azonos feldolgozottsági fok mellett elsősorban a termék minősége és a hozzá kapcsolódó marketing tevékenység fogja megalapozni a piaci előnyt. Magyarországi viszonylatban azonban erről még nehéz bármiféle felmérést készíteni, tekintve, hogy a teljes mezőgazdasági termelés mindössze 2,5 százalékról van szó, és nem egészen másfélezer gazdálkodóról.

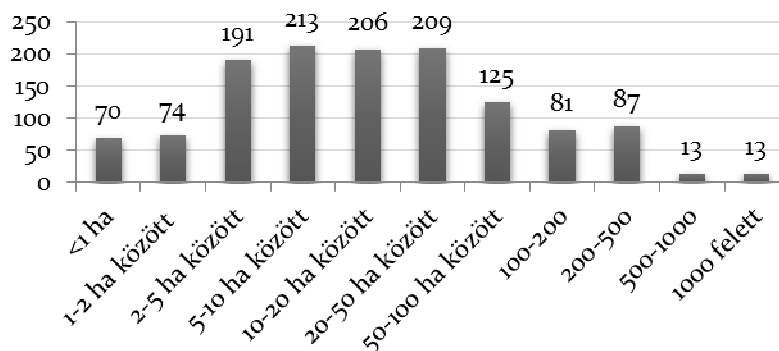
3.1. Üzemméret

A hazai biogazdaságok átlagos üzemmérete 90 és 100 hektár között alakul, és csak kisebb ingadozásokat mutat a különböző évek adatait vizsgálva. 2013-ban az átlagos terület 90 hektár volt.⁷ Ebből az adatból azonban még nem tudunk releváns következtetéseket levonni. Használhatóbb információhoz jutunk, ha megnézzük, hogy milyen adatok állnak az átlagszám mögött. A Biokontroll Hungária Kft. 2012-es adatai alapján készített diagramból (lásd a 3. ábrát!) látható, hogy a magyar ökológiai gazdálkodók 90 százalékát magában foglaló mintában a gazdaságok közel hatvan százaléka 20 hektár alatti és mindössze 15 százalék a 100 hektárnál nagyobb birtok. Az adatokból az derül ki, hogy az ökológiai gazdálkodási forma a kis (családi) vállalkozások között népszerűbb, ami feltehetően a biotermékek előállításából adódó (vélt vagy valós) versenyelőnynek köszönhető a konvencionális gazdálkodáshoz képest.

A birtokméret szerepe a versenyképességben természetesen nagymértékben függ a termesztett kultúrától. Szántóföldi gabonanövények esetében például a viszonteladó jellemzően csak egy adott mennyiség felett szerződik, ez a mennyiség többnyire a szállítókapacitás függvénye.⁹ Közvetlenül a fogyasztói piacra történő termelés (pl. zöldség, gyümölcs, fűszernövények) esetén kisebb birtokok is versenyképesek lehetnek, mint példának okáért az egyik interjúalany 0,5 hektáros gazdasága, ahol biopaprika és -paradicsom palántákat termelnek.

3. ábra. Biogazdaságok birtokméret szerinti megoszlása 2014-ben⁸

Figure 3. Distribution of organic farms by farm size in 2014



Forrás: A Biokontroll Hungária Kft. adatbázisa alapján saját összeállítás

Sarkalatos pont ugyanakkor a gazdálkodás technikai háttere, tekintve, hogy az engedélyezett szerek korlátozott használhatósága miatt felértékelődik a mechanikai növényvédelem szerepe. Ez egy kisebb gazdaságban az élömunka-ráfordítás növekedésével megoldható feladat, egy nagyobb birtok esetében azonban a géppark diverzifikálását és korszerűsítését igényli.

3.2. Költségek és bevételek

A biogazdálkodásban magasabbak a költségek és alacsonyabbak a hozamok. Röviden így lehetne jellemezni a gazdálkodásnak ezt a formáját, de ennél valamivel árnyaltabb a kép. Egy repcetermesztés esetében például, ahol a konvencionális gazdálkodásban is kiemelkedően magas a növényvédelmi beavatkozások aránya, nagyon nehezen, csak magas költségek és nagy hozamcsökkenés árán lehet ökológiai gazdálkodást folytatni. Az ökológiai követelmények könnyebben betarthatók a szántóföldi gabonatermesztésben, itt az alacsonyabb hozamok hátterében megfelelő tápanyag utánpótlás mellett fertőzések és egyéb növényvédelmi problémák állhatnak, bár ez is évszámra függő.

Az ökológiai gazdálkodás költségeit növeli a magasabb élömunka és/vagy gépmunka igény, az engedélyezett szerek magas ára (a hagyományos növényvédő szerek kétháromszorosa is lehet), továbbá a minősítés és az ellenőrzés magas költsége.

Az interjúalanyok eltérő tapasztalatokról számoltak be a piacon realizálható biofelár vonatkozásában. Viszonteladónak történő eladásnál a bodza esetében például 10–15 százalékos felárral értékesíthető a termés, gabona esetében átlagos 30 százalékkal, tönkölybúza esetében ez valamivel magasabb, akár a 70 százalékot is elérheti. Ezek a számok azonban óriási diverzitást mutatnak az egyes évek viszonylatában. 2013-ban osztrák, német és svájci célpiaccal az ökobúzát 300, az ökokukoricát 100 százalékos felárral értékesítette a hagyományos termékhez képest az egyik vizsgálat alá vont gazdálkodó.

3.3. A feldolgozottság foka, piaci kapcsolatok

A hazai biogazdálkodók nagy része feldolgozatlan formában értékesíti a termést, kevés az olyan gazdálkodók száma, akik végső fogyasztásra szánt termékeket értékesítenek. Ez egyfajta kiszolgáltatottságot jelent az időtényezőnek, különösen a zöldség- és gyümölcs-kultúrák esetében, ahol a termékek gyors romlása kedvezőtlen pozícióba hozhatja a terme-

lőket a piaci alkuban. A magasabb feldolgozottsági szint ezt a kitétséget csökkenti, miközben növeli a hozzáadott értéket.

A feldolgozó egység kiépítését azonban a gazdálkodók többsége nem tudja vállalni. A hagyományos beruházási igények mellett azt is biztosítani kell, hogy a feldolgozó üzem megfeleljen az ökológiai előírásoknak, ami tovább emeli a járulékos költségeket. A feldolgozás fejlődését jelentős mértékben gátolja továbbá, hogy a külföldi felvásárlók a feldolgozatlan termékeket keresik, így a hozzáadott értéknövekedés náluk keletkezik.¹⁰ A magyar biogazdálkodók mindössze 10-15 százaléka jelenik meg közvetlenül a fogyasztói piacon, a többi termelő viszonteladóknak értékesít, akik többnyire külföldre szállítják a termékeket, a legnépszerűbb felvásárló országok Németország, Ausztria és Svájc.

3.4. Piaci igények és lehetőségek

A biotermékek rendszeres hazai fogyasztása meglehetősen alacsony arányt mutat a hagyományos termelési módszerrel előállított élelmiszerekhez viszonyítva, a becslések szerint az egy százalékot sem éri el. A felmérések szerint a hazai fogyasztók közel hatvan százaléka még egyáltalán nem vásárolt bioterméket, jóllehet a fogyasztók alapvetően kedvezőnek ítélik meg azok egészségre és környezetre gyakorolt hatását.¹¹ A fogyasztás bővülésének egyik legnagyobb kerékkötője a biotermékek fogyasztókban tudatosult magas ára, és ezt a sztereotípiát erősíti a hazai biopiacokon kialakult paradox árhatás jelensége is. A Magyar Biokultúra Szövetség Csörsz utcai piacán például a hagyományos piaci árak két-háromszorosát is eléri a biotermékek árai, és fogyasztók, akik jellemzően a magas és közepes jövedelemszintet képviselnek sokszor a piacon belül is a drágább terméket választják, magasabb minőséget kapcsolva a magasabb árhoz. A piacon értékesítő 195 termelőnek így nem okoz problémát a biofelárat érvényesíteni, ami biztonsággal fedezi az alacsonyabb hozamból adódó bevételkiesést és a magasabb termelési költségeket.

Nem segíti a magyar termelők helyzetét az sem, hogy a magyar piacon elérhető termékek közel 90 százalékban külföldről származnak. A nagy áruházláncok jellemzően import termékeket értékesítenek, így az egyébként is alacsony fogyasztásnak csak egy töredéke származik a magyar termelőktől, és ez az alacsony volumen is többségében a fővárosban jelenik meg.

A fentiekből adódik, hogy a magyar biotermelők nagy része a kisebb ellenállás irányába mozdul el, amikor termékeit feldolgozatlan formában külföldre értékesítő kereskedőknek adja el.

3.5. Kompenzációs támogatás

A hazai biotermelők közel 90 százaléka részt vesz az Agrár-környezetgazdálkodási Program valamely ökológiai gazdálkodási célprogramban. A célprogramok kiterjednek a szántóföldi növényekre, zöldségre, gyümölcs- és szőlőültetvényekre, valamint a gyepgazdálkodásra, és a területalapú támogatáson felül szintén területfüggően biztosítanak kifizetéseket. Bizonyos birtoknagyság alatt a program feltételeinek betartása (rendszeres levélanalízis vagy talajvizsgálat elvégzése, gazdálkodási napló vezetése), valamint azok bevételarányos költsége olyan nagyságot érhet el, ami miatt a termelő a programtól való távolmaradás mellett dönt. A termelők nagy része azonban kihasználja a program nyújtotta lehetőségeket, amit egyfajta kompenzációs támogatásként foghatunk fel a hozamcsökkenések és a felmerülő pótlólagos költségek kiegyenlítésére. A kvalitatív vizsgálat során minden interjúalany megerősítette, hogy az AKG program nyújtotta támogatás feltétlenül szükséges a gazdálkodás sikeréhez.

A fentiekből adódóan az idei évben esedékes harmadik AKG program kiírásának elmulasztása igen érzékenyen érinti a gazdálkodók nagy részét. A Biokontroll Hungária Kft. partnerei közül kb. ötvenen mondták fel a szerződést a 2009-es program 2014. augusztus 31-el történő lejártát követően és hagytak fel a biotermeléssel. A tanulmány megírásának időpontjában¹² még nem lehet tudni, hogy a következő AKG milyen lehetőségeket hoz az ökológiai gazdálkodást végző termelők számára. A 2016. január elsején indítani tervezett program az előzetes egyeztetések szerint gazdaságokra optimalizált „csomagok” működésére ad lehetőséget, ahol a kötelező elemeken túl választható tevékenységek biztosítják a testre szabást. A biogazdálkodást kiemelik ebből a programból és külön jogszabályi háttérrel biztosítanak neki, ami lehetővé teszi a kiemelt kezelését.

3.6 Biobb a bionál

Napjainkban a termelők alacsony számából és az értékesítés jelenlegi helyzetéből adódóan a biotermékek között nem, vagy csak egy-egy szűk fogyasztói piacra lokalizáltan figyelhető meg bármiféle versengés. A jövőbeni versenyképességet azonban a jelen döntései alapozzák meg, és az előre gondolkodó gazdálkodónak számolnia kell a jelen helyzet lehetséges változásaival. A piac hamarosan érzékelni fogja, hogy a minőség a biotermékek esetében is változó. Az előírásoknak való megfelelés ugyanis még nem egyenlő a magas minőséggel. Csak egy példával élve: biobort lehet készíteni 17 fokos mustból és 22 fokos mustból is. Egy tőkén hagyhatunk 5 kg szőlőt és 1kg szőlőt is. A két termék minősége eltérő lesz, miközben mindkét esetben megfeleltünk az ökológiai gazdálkodás követelményeinek. Keresleti piacon az eladhatóságot ez nem befolyásolja, és a biopiac jelenleg még ebben a fázisban van. A jövő biogazdálkodójának versenyképessége szempontjából azonban ez egy fontos tényező lehet.

4. Következtetések, javaslatok

A mezőgazdaságban előforduló termelési módok között mérhető környezeti hozadéka csak a biogazdálkodásnak van. A természeti elemek terhelésének mérséklésére irányuló törekvés és a fogyasztói igények változása egyaránt indokolja ennek a gazdálkodási formának a jelenlétét, elterjedését. A biogazdálkodást felvállaló termelőkre azonban ugyanúgy hatnak a piaci törvényszerűségek, melyek a versenyben megfelelni képtelen szereplőket kiszorítják a szektorból.

A versenyképes biogazdálkodó megfelelő üzemmérettel és egyéb kapacitásokkal rendelkezik, ami a növénykultúrától függően változó. A tevékenység megkezdése előtt ezért célszerű mérlegelni a gazdasági lehetőségeket, ami nem csak a birtok nagyságára, hanem a rendelkezésre álló eszközparkra, szükség esetén munkaerő-állományra is vonatkozik. Érdemes felmérni a piaci lehetőségeket a partnerek, közvetlen felvásárlók vonatkozásában. A megalapozott piaci kapcsolatok sokszor a túlélés feltételeit jelentik. Az egységesebb fellépés és ezzel jobb alkupozíció elérése érdekében szükséges lehet a kizárólag biogazdálkodókat szolgáló termelési és értékesítési integrációk létrejötte.

A hazai fogyasztást megfelelő marketingtevékenységgel lenne célszerű növelni, ami magában foglalja az értékesítési csatornák bővítését, az ésszerű árpolitikát és a promóciót.

Jegyzetek

1. Organic World The World of Organic Agriculture (2013): Global organic farming statistics and news. – <http://www.organic-world.net/fileadmin/documents/yearbook/2013/web-fibl-ifoam-2013-25-34.pdf>. [Online]
2. Roszik Péter (2013): Jelentés a Biokontroll Hungária Nonprofit Kft. 2013. évi tevékenységéről. Biokontroll Hungária. http://www.biokontroll.hu/cms/images/downloads/eves_beszamolok/eves_jelentes_2012.pdf
3. Göblyös Judit (2013): Hungária Ökogarancia éves jelentés 2013. http://www.okogarancia.hu/cegunkrol/eves_jelentesek.htm. [Online]
4. Később SKAL.
5. Siku Szabolcs, a Biokontroll Hungária Kft. vezető munkatársával készített mélyinterjú a Biokontroll Hungária Kft. tevékenységéről és a biogazdálkodók versenyképességéről (2014). [Mélyinterjú]
6. Az ábrán nem látható szegmensek gyökérnövényeket (0,1%-ban), halastó, erdő és nádas művelési ágat (összesen 0,04%-ban), valamint egyéb, a fenti kategóriákba nem tartozó növényeket tartalmaznak (0,03%-ban).
7. Az első táblázat adataiból végzett számítás.
8. Csak növénytermesztés.
9. Egy kamion kb. 22 tonna gabonát tud elszállítani, ekkora mennyiségért már érdemes a kereskedőnek a termelés helyszínén megjelenni. Ennek a mennyiségnek a megtermeléséhez gabonátípustól függően 5–12 hektár területre is szükség lehet.
10. Vidékfejlesztési Minisztérium (2014): Nemzeti Akcióterv az Ökológiai Gazdálkodás Fejlesztéséért (2014–2020). http://videkstrategia.kormany.hu/download/3/c8/90000/Nemzeti%20Akci%C3%B3terv%20az%20%C3%96kol%C3%B3giai%20Gazd%C3%A1llkod%C3%A1s%20Fejleszt%C3%A9s%C3%A9rt_vegleges.pdf [Online]
11. Szente Viktória, Szakály Zoltán, Széles Gyula (2011): Ökoélelmiszerek megítélése Magyarországon. *Gazdálkodás* 55. évfolyam, 5. szám. 512–517. old. [Folyóirat]
12. 2014. október.

Felhasznált irodalom

- Göblyös Judit (2013): Hungária Ökogarancia éves jelentés 2013. http://www.okogarancia.hu/cegunkrol/eves_jelentesek.htm. [Online]
- Organic World The World of Organic Agriculture (2013): Global organic farming statistics and news. – <http://www.organic-world.net/fileadmin/documents/yearbook/2013/web-fibl-ifoam-2013-25-34.pdf>. [Online]
- Roszik Péter (2013): Jelentés a Biokontroll Hungária Nonprofit Kft. 2013. évi tevékenységéről. Biokontroll Hungária. http://www.biokontroll.hu/cms/images/downloads/eves_beszamolok/eves_jelentes_2012.pdf
- Siku Szabolcs, a Biokontroll Hungária Kft. vezető munkatársával készített mélyinterjú a Biokontroll Hungária Kft. tevékenységéről és a biogazdálkodók versenyképességéről (2014). [Mélyinterjú]
- Szente Viktória, Szakály Zoltán, Széles Gyula (2011): Ökoélelmiszerek megítélése Magyarországon. *Gazdálkodás* 55. évfolyam, 5. szám. 512–517. old. [Folyóirat]
- Vidékfejlesztési Minisztérium (2014): Nemzeti Akcióterv az Ökológiai Gazdálkodás Fejlesztéséért (2014–2020). http://videkstrategia.kormany.hu/download/3/c8/90000/Nemzeti%20Akci%C3%B3terv%20az%20%C3%96kol%C3%B3giai%20Gazd%C3%A1llkod%C3%A1s%20Fejleszt%C3%A9s%C3%A9rt_vegleges.pdf [Online]
- Ökológiai gazdálkodást folytató termelőkkel (5 fő) lebonyolított mélyinterjúk eredménye [Mélyinterjú]